

στον χρόνο συγγραφής του έργου. Ὁ Brisson ἀντιτίθεται καὶ πάλι στὴ θέση τοῦ Owen, ὅτι ὁ *Κριτίας* γράφτηκε λίγο μετὰ τὴν *Πολιτεία* καὶ πρὶν τὸν *Πολιτικὸν* καὶ τοὺς ἄλλους «κριτικούς» διαλόγους, καὶ τοποθετεῖ τὸν *Κριτία*, ὅπως καὶ τὸν *Τίμαιο*, δηλαδή μετὰ τὸν *Πολιτικὸν* καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς *Νόμους*.

Ἡ Εἰσαγωγή κλείνει μὲ παρατηρήσεις γιὰ τὶς διαφορὲς μεταξὺ τῶν δύο διαλόγων (κυρίως θεματικές). Ὁ Brisson καταλήγει στὸ ἐρώτημα, ἂν ἡ ἀρχὴ καθενὸς ἀπὸ τοὺς δύο διαλόγους ἔχει γραφεῖ χωριστὰ καὶ σὲ διαφορετικές ἐποχές, ἐρώτημα πάντως στὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ δοθεῖ ἀπάντηση μὲ βεβαιότητα.

Ἡ βιβλιογραφία, ἡ μετάφραση, οἱ σημειώσεις, οἱ χάρτες ἔχουν γίνει, ὅπως καὶ στὸν *Τίμαιο*, μὲ ἄκρα ἐπιμέλεια. Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου ὑπάρχουν, χωριστοὶ γιὰ τὸν κάθε ἓνα ἀπὸ τοὺς διαλόγους, πίνακες ὀνομάτων καὶ θεμάτων.

Ἄννα ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ

J.M. TRIGEAUD, *Introduction à la philosophie du droit*, éd. Bière, 1992, 95 σελ.

Μέλημα τοῦ συγγραφέα εἶναι, εἰσάγοντας στὴ φιλοσοφία τοῦ δικαίου, ἀφενὸς νὰ διακρίνει τὸ δίκαιο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ τὸ κάνει νὰ εἶναι δίκαιο — σύγχυση ποὺ χαρακτηρίζει κατεξοχήν τὶς ποζιτιβιστικές ἀναγνώσεις του — καί, ἀφετέρου, νὰ ὀδηγήσει τὸ φιλοσοφικὸ ἔνστικτο στὸ νὰ φέρει στὸ φῶς μία μεταφυσικὴ τοῦ δικαίου, δηλαδή, τὴ διαμόρφωση τῆς *ιδέας* τοῦ δικαίου — ὡς ἀλήθειας τοῦ εἶναι καὶ τῆς πράξης — στὴ θέση μιᾶς θεωρίας τοῦ δικαίου, ἡ ὁποία ἀνάγεται κατ' οὐσίαν σὲ *ἐννοιες*, ὡς γενικεύσεις ἐνὸς κατεστημένου δεδομένου. Ἡ σκέψη δὲν εἶναι ἔλλογη ἐπιχειρηματολογώντας καὶ ἡ σύλληψη τῆς ἐννοίας τοῦ ἄλλου δὲν συνεπάγεται καὶ δὲν ἐμπλέκει τὸ ὅμοιον: οἱ προδιαγραφὲς παρόμοιων ἐρωτημάτων ὑπερβαίνουν σαφῶς τὰ ὅρια ἐνὸς βιβλίου διδακτικοῦ τύπου (στὸ μέτρο πού, καταρχήν, προτείνεται ὡς σύνθεση πανεπιστημιακῶν διδασκαλιῶν). Ἐδῶ τίθεται, σὲ ἔκταση καὶ σὲ βάθος πλέον, τὸ περὶ τοῦ δικαίου ἐρώτημα ὡς *προσωπολογία*, ὅταν, στὸ ἐξῆς, τὸ πρόσωπον νοεῖται καὶ διατυπώνεται ὡς τὸ καθολικῶς διάφορον. «Τὸ δίκαιο πρέπει νὰ ζήσει... σύμφωνα μὲ τὴν τριπλὴ ἀποστολὴ τοῦ εἶναι: ὡς νοητοῦ μέσα στὴν καθολικὴ του ἀλήθεια, ὡς αἰσθητοῦ μέσα στὴ διαφορὰ του καὶ ὡς ἐπιθυμητοῦ μέσα ἀπὸ τὸ σεβασμὸ τοῦ ὀφείλουν - εἶναι του» (σ. 56).

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, οἱ συλλογισμοὶ ποὺ θὰ περιχαρακώσουν τὴ μετα-φυσικὴ τοῦ δικαίου καὶ τὴ γνωσιολογία τοῦ προσώπου κατατάσσονται σὲ δύο σειρὲς προτάσεων: στὴν πρώτη καταγράφεται ὅλο τὸ πλέγμα ἀναφορῶν σὲ μία ἠθικὴ τοῦ θεμελίου, κι ἐπιχειρεῖται μιὰ μεθοδευμένη ἀντιπαράθεση στὴ δεύτερη σειρὰ ὅπου ὀνομάζονται τὰ ἀρνητικά —ὡς πρὸς τὴ συγκρότηση τοῦ προσώπου— χαρακτηριστικά, τὰ ὁποῖα ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ἀφαιρετικότητα τῆς ἔννοιας καὶ τὰ ὁποῖα συνιστοῦν τὴ βάση γιὰ τὴ διαμόρφωση τῶν θετικιστικῶν ρευμάτων. Ὁ συγγραφέας θὰ ἀναφερθεῖ στὸ «ριζικὸ εἶναι-στὸν-κόσμο», στὸ συν-ζεῖν ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὴ θεμελιώδη προ-εμπειρία, τὴν προ-έννοια τοῦ δικαίου, ἢ ἀλλοιῶς τὸ «δῆγμα τοῦ ὄντολογικοῦ πραγματικοῦ». Ἐπεκτείνοντας τὴν πλατωνικὴ διάκριση ἀνάμεσα σὲ νόηση καὶ διάνοια, καθὼς καὶ τὴν πλατωνικὴ σύλληψη τοῦ εἶναι ὡς δυνάμεως καὶ ὡς ἔδρας τῆς διαφορᾶς, προσπαθεῖ νὰ διατυπώσει ἐκ νέου τὸ σχέδιο μιᾶς φιλοσοφίας, τῆς ὁποίας ἡ γνωσιολογικὴ δραστηριότητα θὰ εἶναι *ιδεατὴ (idéelle/idéale)*.

Ἐδῶ, ἀκριβῶς, ἀρχίζει καὶ ὁ δισταγμός: ἐὰν τὸ «ἄλλο» δὲν ἀνάγεται σὲ ἔννοιες καὶ θεωρίες, ἀλλὰ προέχει ἡ ἀξιοπρέπεια καὶ ἡ ἀκεραιότητά του, κι ἐὰν ὁ φυσικὸς νόμος δὲν εἶναι ἓνας ἄλλος φορμαλισμός, μιὰ ἄλλη ἀφαίρεση ποὺ ἀποκλείει τὸ πρόσωπο, τότε, ποιοὺς ἀκριβῶς τρόπους διαθέτουμε ὥστε ἡ *ιδέα* τοῦ προσώπου νὰ μὴ μετατραπῇ σὲ μιὰ νέα ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ δίκαιο; Ὁ δισταγμὸς διατυπώνεται, ἔστω κι ἂν ἡ ἀλήθεια ποὺ ἐπεξεργάζεται ὁ συγγραφέας ἀρνεῖται τὴν ἐξάρτησή της ἀπὸ πρακτικὰ ἀποτελέσματα. Ποιὰ πράξη θὰ ἐγγυᾶται τὴν ἐμπράγματι ἀλήθεια μιᾶς τέτοιας ἠθικῆς; Τὸ ἔργο τοῦ J.M. Trigeaud εἶναι σημαντικό, τουλάχιστον ὡς πρὸς τὶς εὐρύτατες ἀρνήσεις του.

Ἑλένη ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ

Ἄννας ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ, *Δώδεκα Μελετήματα Προσωκρατικῆς Φιλοσοφίας*, Ἀθήνα, 1992, 167 σελ.

Ἡ ἔρευνα στὸν χῶρο τῆς προσωκρατικῆς φιλοσοφίας δὲν ἔπαψε ποτὲ νὰ γνωρίζει ἀνθηση. Ἰδιαίτερα στὶς μέρες μας ἐκδόσεις, μονογραφίες καὶ ἄρθρα γιὰ τοὺς Προσωκρατικοὺς συνιστοῦν τὶς πολλὲς ὤψεις ἐνὸς ἀνανεωμένου ἐνδιαφέροντος γιὰ τὸν χῶρο αὐτὸ τόσο ἀπὸ τοὺς ξένους ὅσο καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἐρευνητές· οἱ καρποὶ τῆς μέχρι τὸ 1980 ἔρευνας παρουσιάζονται μὲ τρόπο ἀπὸ κάθε ἄποψη ἐξαιρετικὸ στὸ δίτομο ἔργο τῶν L. Paquet - M. Roussel - Y. Lafrance, *Les Présocratiques: Bibliographie analytique* (1879-

